

Länstyrelserna

Stora rovdjur i södra Sverige

Våra rovdjur

Rovdjuren har länge varit förknippade med de norra, glest befolkade delarna av Sverige. Bilden har dock förändrats. Efter århundranden av förföljelse återetablerar sig nu lodjur och kungsörn i södra Sverige. Vargen har etablerat sig i de mellersta delarna av Sverige, men enstaka individer vandrar då och då ner i Sydsverige. Även enstaka björnar, företrädesvis yngre hanar, gör ibland vandringar genom Götaland.

Rovdjuren är en naturlig del av den svenska naturen, men rovdjurens

återkomst kan dock skapa konflikter. En del upplever rovdjuren som konkurrenter till det jaktbara viltet. Förekomsten av stora rovdjur innebär även att tamdjur och lösdrivande jakthundar kan angripas. Hundar kan uppfattas som konkurrenter eller som bytesdjur.

Med den här skriften vill länsstyrelserna i södra Sverige informera och öka kunskapen om de stora rovdjuren.

Kungsörn

Innehåll

Våra rovdjur	sid 2
Den statliga rovdjurspolitiken	sid 3
Länsstyrelsernas ansvar	sid 3
Lodjur	sid 5
Varg	sid 7
Kungsörn	sid 9
Byteshantering	sid 10
Skador på tamdjur orsakade av rovdjur	sid 12
Identifiering av spår	sid 14
Besiktningmän	sid 17

Den statliga rovdjurspolitiken

Sverige har liksom många övriga länder åtagit sig att bevara för landet naturligt förekommande arter. Med anledning av detta antog riksdagen under våren 2001 rovdjurspropositionen. Den omfattar de fyra rovdjursarterna björn, järv, lodjur och varg samt kungsörn. I rovdjurspolitiken anges tydliga mål för hur många rovdjur det ska finnas i landet och var de ska få finnas. Länsstyrelserna ges ett ansvar för rovdjursförvaltningen. Ansvaret för länsstyrelserna i södra Sverige omfattar inventeringar, viltskador och information.

Då det gäller skydds jakt i södra Sverige beslutas det av Naturvårdsverket. För detta arbete tillförs särskilda medel till länen varje år. Målet med rovdjurspolitiken är att de fem rovdjursarterna långsiktigt ska finnas kvar i den svenska faunan samt att de ska kunna sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. För björn, lo och kungsörn anges miniminivåer för stammarna, och för järv och varg anges etappmål.

Länsstyrelserna ansvarar för:

- Inventering av de stora rovdjuren.
- Samarbete med regionala rovdjursgrupper.
- Att ta fram regionala förvaltningsplaner för dessa arter.
- Arbeta för att förebygga jaktbrott.
- Att försöka förebygga och ersätta skador orsakade av stora rovdjur.
- Att genomföra besiktningar vid viltskador på tamdjur.
- Att informera om rovdjur och viltskador för att öka toleransen för en samexistens mellan rovdjur och människa.

Lodjur

Lynx lynx

Lodjuret är det enda vilda kattdjuret i Skandinavien och ett av våra fem stora rovdjur. De mest karaktäristiska dragen är öronens typiska svarta tofsar. Andra typiska drag är ”kindskägget”, en kort svans som är svart i ytterändan, långa ben och ett ganska litet huvud. Kroppslängden är 80–130 cm och vikten mellan 18–24 kg. Pälsen är gul eller gråbrun med mörka fläckar. Om vintern blir pälsen ljusare. Fläckigheten kan variera både geografiskt och mellan individer. Lodjuret har stora tassar och spåret kan förväxlas med både järv- och vargspår, men också andra arter som exempelvis skogshare. Lodjuret är ursprungligen ett skogsdjur och trivs särskilt väl i bergig, brant terräng. Lodjuret trivs även i mer varierande landskap med en blandning av skog- och jordbruksmark.

Lodjuren i mellersta och södra Sverige lever i huvudsak av småvilt och rådjur. I södra Sverige är även dov- och kronhjort aktuella bytesdjur. Skogshöns, räv och bäver finns också på byteslistan.

Lodjurets jaktmetod är den för kattdjuren typiska smygjakten följt av en kort explosiv attack från nära håll.

Misslyckas denna förföljer lodjuret inte bytet någon längre sträcka.

Enligt forskning vid SLU tar ensamma honor 2,5-3 rådjur per månad, hannar 3,5-4 rådjur per månad och en lohona med ungar i genomsnitt mellan 5 och 6 rådjur per månad i områden med relativt god rådjurstam.

Lodjurets hemområde är förhållandevis stora (honor 3-5 kvadratmil och hannar 6-10 kvadratmil), men djuren återkommer tämligen regelbundet till vissa speciella platser inom hemområdet. Utanför familjegruppen vandrar djuren i allmänhet ensamma. Parningstiden infaller i början av mars. Dräktighetstiden är omkring 65 dygn. Ungarna, 1–4 per kull, föds på en skyddad plats, som kan vara en bergskreva eller i tät ung- eller snårskog. Ungarna utvecklas i likhet med vanliga kattungar tämligen långsamt, diar ännu i december och följer modern upp till 10 månaders ålder. Separeringen från modern sker normalt vid parningstiden i mars.

Varg

Canis Lupus

Vargen är det största av de vilda hunddjuren, normalvikten för vuxna djur är 30–50 kg. Vargen är högbent med rak rygglinje, vilket ger en rektangulär profil. Den har kraftigt huvud och stora tassar. Svansen är proportionellt sett kortare än till exempel rävens och hålls vanligen hängande. Färgen varierar kraftigt. Vanligast är grå eller gulaktiga färgvarianter, ofta med mörkare stickelhår på ryggen och ljusare buk. Även ansiktet kan ha varierande teckningar även om det mest karaktäristiska draget är vita kinder. Hos Skandinaviska vargar når aldrig det vita över ögonen

Vargen har en stor förmåga att anpassa sig till vitt skilda miljöer, men är beroende av en relativt rik fauna, helst med inslag av större bytesdjur. Den mellanskandinaviska vargen rör sig vanligen över ett 10 kvadratmil stort revir, där en familjegrupp varg årligen dödar mellan 110 och 130 älgar. Det innebär att inom ett vargrevir i Mellansverige tar vargen årligen mellan 1 och 1,5 älgar per 10 kvadratkilometer (motsvarar 1000 hektar). I Sydsverige kommer troligen rådjur och hjort utgöra en större andel av vargens diet.

Vargarnas jakt på hjortdjur sker genom förföljelsejakt, ibland i kombination med smyg- eller förhållsjakt. Ofta jagar bara ett eller ett par djur i familjegruppen.

Vargens jakt efter vilda bytesdjur innebär viss selektion mot unga eller gamla djur. Forskningsprojektet Skandulv har på ett material av mer än 200 vargdödade älgar, funnit att 80 % av bytena utgjordes av kalvar eller ettåringar.

Vargarna lever normalt i mindre familjegrupper som splittras i samband med parningstiden i februari–mars. Vargen blir könsmogen vid knappt 2 års ålder. I en familjegrupp föder vanligtvis endast en tik ungar. Dräktighetstiden är cirka 65 dygn. Antalet valpar varierar stort, men 6 utgör medelvärdet. Lyan är ofta enkel, ett hål grävt i en sandbacke eller i en bergsskrev.

År 2001 antog riksdagen en rovdjurspolitik som bland annat innebär att det fastställdes ett etappmål för varg i Sverige. Etappmålet är uttryckt som antalet årliga föryngringar och är satt till 20, vilket motsvarar ca 200 djur.

Kungsörn

Aquila chrysaetos

Kungsörnen är vår näst största, men mest kraftfulla, rovfågel; kroppslängd ca 90 cm, vingspann 190–225 cm och med en vikt från 3 till drygt 6 kg (honorna större än hanarna). Gamla fåglar karaktäriseras av en mörk dräkt (bruna, brungula, svarta och grå färger), medan yngre örnar har vita fält i vingarna och en vit stjärt med brett, svart ändband. Gemensamt för alla åldrar är ett gula eller ljus rödbruna nackfjädrar.

Kungsörnen har numera en stark stam på Gotland (ca 40 revir). I Skåne finns ca 10 revir och enstaka revir med konstaterade häckningar finns även i Kronoberg, Jönköping, Halland och Södermanland. Tillfälliga häckning har konstaterats även i andra län. Kungsörnen börjar sakta men säkert etablera sig i andra miljöer än skogs- och fjällområden. Såväl på Gotland som i Skåne häckar kungsörnen även i mera utpräglad jordbruksbygd och på Gotland finns också kushäckande par. Antalet kungsörnar i södra och mellersta Sverige ökar vintertid eftersom främst yngre fåglar från norra Fenoskandien då söker sig söderut.

I marker med god bytestillgång är avståndet mellan etablerade par

under naturliga förhållanden i genom snitt cirka 10 km. De bygger stora risbon (ca 1,5 m i diameter, upp till 5 m höga) i kraftiga träd eller i klippstup. Bon i träd placeras oftast på 2/3 höjd, mera sällan i eller nära toppen. En kull om ett till två ägg läggs i mars eller början av april. Äggen kläcks efter 43–45 dygns ruvning, normalt under inledande hälften av maj. Ruvningen startar redan vid värpning av det första ägget. Det är därför en tydlig storleksskillnad mellan ungarna. Ungen (oftast blir endast en fullvuxen) blir flygfärdig efter 65–90 dygn, som regel i mitten till slutet av juli.

Dödligheten hos ungfåglar är normalt hög, vilket bland annat kan förklaras av en väsentligt sämre jaktframgång jämfört med äldre fåglar. Kungsörnen kan uppnå en hög ålder; den äldsta frilevande i Sverige blev minst 32 år.

Kungsörnen är opportunistisk i sitt födoväl och tar de byten som är lättast att komma åt. I södra Sverige utgör vildkaniner, änder, gäss, fälthare och fasan de viktigaste bytena. De kungsörnar som häckar i Halland har visat sig ta bland annat trana och grågås samt förvånansvärt många mårddar.

Lodjur.

Bytshantering

Våra stora rovdjur har olika tillvägagångssätt när det gäller att avliva och hantera sina bytesdjur. Hittar man färska kadaver går det oftast, med lite träning, att se vilket rovdjur som varit framme. Rovdjuren avslöjar sig bland annat med hur de har angripit, var betten är satta och vad de har ätit på bytesdjuret. Även om de olika rovdjursarterna har olika sätt att döda så finns det alltid undantagsfall, det gör det ibland svårt att avgöra vem som har dödat djuret. Hittar du ett vilt bytesdjur i skogen som du misstänker

är rovdjursdödat, eller om du hittar ett dödat tamdjur i hagen som ser ut att vara rovdjursdödat, kontakta då länsstyrelsen så kan en utbildad besiktningsman (se även sidan 12) åka ut och besiktiga djuret. På följande sidor presenteras lodjurets, vargens, kungsörnens vanligaste sätt att döda sina bytesdjur.

Kungsörn

Aquila chrysaetos

Kungsörnen kan döda medelstora bytesdjur som räv, hundar, lamm och rådjur. De dödar med sina kraftiga klor, särskilt den bakre klon. De angriper bytesdjurets huvud, hals eller rygg då den punkterar bytesdjurets lungor.

Varg

Canis lupus

Vargen är ett stort rovdjur som kan döda stora djur som älg och rådjur. Deras käkmuskler och tänder är mycket kraftiga vilket de drar nytta av då de dödar sina byten. Vanligen dödas bytet med få och kraftiga bitt i halspartiet. Mindre byten kan dödas med bitt över ryggen. Ofta används både rygg- och halsbitt. De kraftiga betten orsakar vanligtvis krosskador. De har full kapacitet att bita av kraftiga ben på bytesdjuret.

Lodjur

Lynx lynx

Lodjuren har små och vassa tänder och kan snabbt och effektivt döda sitt bytesdjur. Ofta syns inga tydliga bitt utanpå bytesdjuret, men när det

flås syns tydliga tandbett från lodjurets tänder främst i halsen. Andra märken på kroppen kan vara rivmärken från klor. Deras käkar och tänder är inte gjorda för att dela upp byten och bära med sig, så som räven kan göra. Lodjur biter inte av huvudet på sina bytesdjur. Troligtvis är det då räven som har varit framme. Rävens nedlagda bytesdjur har dessutom fler men svagare bitmärken.

Oftast syns inga tydliga bitt utanpå lodjurets bytesdjur.

Lodjur föredrar att äta de "fina" bitarna på bytesdjuren det vill säga köttiga bitar som bog eller lår.

Skador på tamdjur orsakade av stora rovdjur

Där rovdjur förekommer kan ibland angrepp på tamdjur inträffa. Inte sällan är det får som angrips av räv eller av lösspringande hund. Men även stora rovdjur, såsom lodjur, varg och kungsörn angriper tamdjur. I många områden i Svealand där både varg och lodjur förekommer finns ingen tydlig trend i utvecklingen av skador på tamdjur. På flera håll i Götaland pågår däremot en återetablering av främst lodjur och omfattningen av angrepp på tamdjur kan därför förväntas att öka något - men utvecklingen styrs troligen till stor del av tillfälligheter. Enskilda angrepp av till exempel varg eller lodjur kan svara för en större del av de nationella sammanställningarna över dokumenterade tamdjursskador orsakade av stora rovdjur. Det går inte att förutsäga var eller när ett rovdjursangrepp ska inträffa. Men om man upplever oro för att bli drabbad av ett rovdjursangrepp så rekommenderas att använda förstärkta elstängsel - så kallat rovdjursavvisande elstängsel.

Länsstyrelsen försöker minska oro och konflikter genom att ge ekonomisk kompensation för de skador som stora rovdjur kan orsaka och stödja förebyggande åtgärder.

Kontakta din länsstyrelse för rådgivning eller för att ansöka om stöd för att sätta upp rovdjursavvisande

Kontakta snarast länsstyrelsen eller din närmaste besiktningsman om...

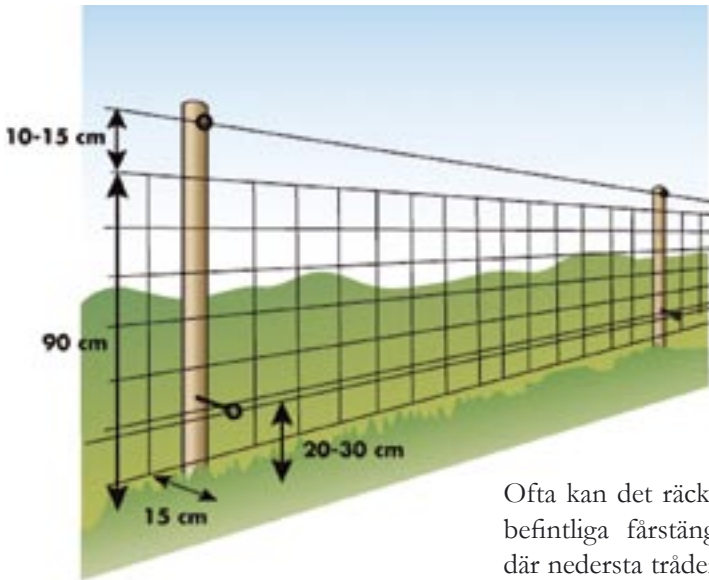
... du råkar ut för en skada på dina tamdjur som misstänks vara orsakad av ett fredat vilt (björn, varg, lodjur, järv, kungsörn).

Tänk på att...

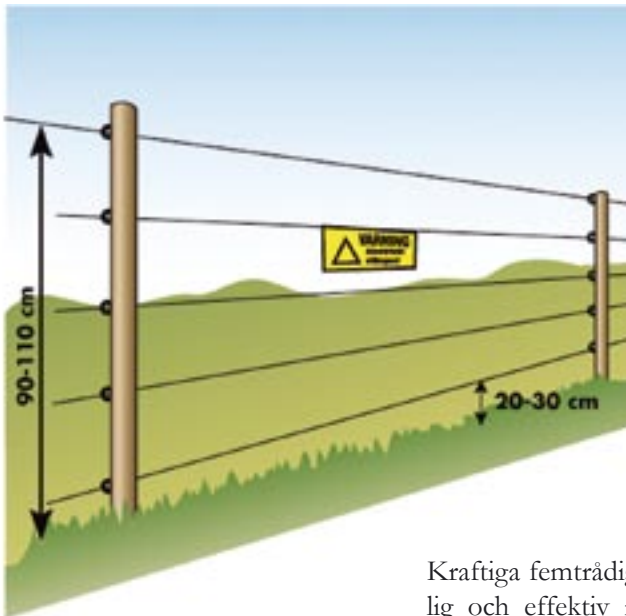
... om möjligt låta de döda tamdjuren ligga kvar på fyndplatsen och att inte förstöra spår. Täck gärna över djuren med en presenning eller liknande.

elstängsel eller om du är intresserad av andra förebyggande åtgärder.

För att ersättning för tamdjur som angripits av rovdjur ska utgå måste skadorna besiktigas av någon av länsstyrelsens besiktningsmän. Besiktningen är kostnadsfri. Vid besiktningen gör besiktningsmannen en bedömning av döds- eller skadeorsaken utifrån hur tamdjuret är angripet och utifrån spår och tecken i omgivningen. Inte sällan kan skador av hund- och kattdjur, som räv och lodjur särskiljas, men att bedöma huruvida en hund eller varg har orsakat en skada kan vara desto svårare.

Ofta kan det räcka med att komplettera befintliga fårstängsel med två eltrådar där nedersta tråden är mellan 20 - 30 cm ovan marken och andra tråden är placerad cirka 10 cm ovan nätet.

Kraftiga femtrådiga elstängsel är en vanlig och effektiv metod för att försöka förebygga angrepp på tamdjur inom vargrevir och minskar även riskerna för oönskade besök av räv eller hundar.

Illustrationer publicerade med tillstånd av Viltskadecenter.

Spårlöpa efter lodjur

Identifiering av spår

Att spåra rovdjur kan vara svårare än vad man tror. Den bild vi har av olika djurarters spår blir lätt stereotyp medan verkligheten i hög grad är varierande. Spår från en art kan ha en stor variation beroende på olika faktorer. Djurens tassavtryck är inte statiska och kan se annorlunda ut beroende på underlaget eller vilken gångart det rört sig i. En annan viktig faktor är hur underlaget är; skarsnö, lös kallsnö, blöt snö, lera, sand. Ett par dagar med töväder kan också göra små spår stora och då är det lätt att tro att det är ett stort djur som gått förbi. Att spåra djur, vilket omfattar både att ta reda på vilken art det är till att avgöra hur många djur som går tillsammans, deras sociala status, spårens ålder och riktning, kräver ett kritiskt tänkande. Det är lätt att förhastna sig och göra en felbestämning.

Det kan krävas ett par kilometers spårning innan man säkert kan säga vad det är man har spårat. Möjliga vargspår behöver man ibland spåra ännu längre för att utesluta en stor hund. På följande sidor presenteras några kännetecken för lo-, varg och rävspår.

Om du observerar någon av de stora rovdjuren eller hittar spår, tänk då på att...

...kontakta Länsstyrelsen eller någon av länets rovdjursspårare så snart som möjligt.

...tänk på att spår i snö kan snabbt försvinna.

Varg *Canis lupus*

Vargen förflyttar sig oftast i trav med en rak och målmedveten spårlopa jämfört med hundar och rävars ”snirkliga” spårlopa. Lösa hundar rör sig ofta på ett energislösande sätt.

Tassen har fyra tår som är symmetriskt placerade i förhållande till varandra.

Framtassens avtryck mäter mellan 9,5 och 12 cm i längd. Baktassens avtryck mäter 8,5-11 cm i längd.

Vargspår, framtass.

Rödräv *Vulpes vulpes*

Förflyttar sig oftast i trav.

Utmärkande för räven är den ringlande spårlopan med mjuka krumbukter.

I likhet med vargspår syns tydliga klotmärken rävens spåravtryck. Rävens spår är betydligt mindre och långsmalare än lodjurets runda spårstämplar.

Spårstämpeln är mellan 5 och 7 cm lång.

Vargspår (till vänster) och rävspår.

Lodjur

Lynx lynx

Lodjurets spårstämplar påminner om stora kattspår. De är 7-9 cm långa (från mellantårnas framkant till den stora dynans bakkant).

Lodjurens klor syns sällan i spåret och avtrycken är påfallande runda med mycket ”luft” mellan trampdynorna.

Ofta syns en pälskant runt trampdynans avtryck.

Tåtrampdynorna är osymmetriskt placerade i förhållande till hunddjurens.

Avtryck av lodjursframtass (överst) och baktass (nederst).

Spårlopa efter lodjur och en grävling. Notera grävlingens långa klor och tår.

Besiktningmän, kvalitetssäkrare och rovdjursansvariga i sydlänen

Södermanlands län

Rovdjursansvarig:

Per Folkesson 070-259 72 12

Kvalitetssäkrare:

Per Folkesson 070-259 72 12

Alf Lettesjö 070-330 06 61

Håkan Gibro 070-680 68 37

Niclas Amloh 070-345 07 27

Bernt Anderesson 070-723 66 66

Karl Ingvarson 070-232 81 91

Besiktningmän tamdjur:

Alf Lettesjö 070-330 06 61

Håkan Gibro 070-680 68 37

Björn Mellroth 070-222 22 90

Kalmar län

Rovdjursansvarig:

Mattias Persson 0480-823 13

Kvalitetssäkrare och besiktningmän:

Conny Johansson 070-677 82 04

Jan-Eric Johannisson: 070-510 46 12

Robert Briland: 070-63 188 80

Hallands län

Rovdjursansvarig:

Staffan Bengtsson 035-13 20 00

Besiktningmän tamdjur:

Hans Hellman 0705-27 66 55

Tommy Berglund 0703-54 92 12

Gerhard Kullgren 0708-75 23 30

Bengt Kristiansson 0702-63 58 75

Kvalitetssäkrare

Hans Hellman 0705-27 66 55

Tommy Berglund 0703-54 92 12

Gerhard Kullgren 0708-75 23 30

Bengt Kristiansson 0702-63 58 75

Lars Svensson 0705-15 12 91

Alf Dahlberg 0705-863938

Per Nordström 0702-42 73 71

Jönköpings län

Rovdjursansvarig:

Linda Andersson 036-39 50 57

Kvalitetssäkrare och besiktningmän:

Linda Andersson 036-39 50 57

Bo Adolfsson 070-549 80 61

Anders Gunnarsson 070-290 89 08

Göran Hansson 073-048 46 53

Stockholms län

Rapporteringstelefon: 070-785 0122

För akuta och aktuella frågor, beman-
nad 8 – 22 alla dagar i veckan

Rovdjursansvarig:

Hanna Dittrich 08-785 51 41
Söderman

Ansvarig, viltskadefrågor:

Camilla Frisch 08-785 54 85

Handläggare, viltskadefrågor

Birgitta Aronsson 08-785 54 88

Besiktningssman (hela länet) och kvalitetssäkrare, södra länet:

Gunnar Schön 073-914 39 50

Kvalitetssäkrare, norra länet:

Helge Röttorp 0768-146 181
Matts Norr 070-584 84 05
Gert Nordgren 070-584 84 24

Kvalitetssäkrare hela länet:

Jonas Hägglund 073-960 40 64
Peter Carlsson 076-107 97 14

Blekinge län

Rovdjursansvarig

Bengt Almqvist 0455-870 50
0708-88 71 95
Åke Widgren 0709-83 14 49

Kvalitetssäkrare och besiktningssman:

Lasse Carlsson 010-249 58 56

Kronobergs län

Rovdjursansvariga:

Lennart Gustavsson 0470-861 55
Roland Kroon 0470-864 53
070-68 86 453

Kvalitetssäkrare och besiktningssmän:

Lasse Carlsson 010-249 58 56
Jan-Eric Johansson 070-510 4612
Sten Johansson 070-867 28 20

Skåne län

Rovdjursansvarig:

Marcus Elfström 040-25 23 13

Kvalitetssäkrare:

Krister Henriksson 070-626 90 44
Göran Frisk 0708-55 31 55
Ingvar Nilsson 0703-99 97 27
Marcus Elfström 070-693 37 49
Lasse Carlsson 010-249 58 56

Besiktningssmän tamdjur:

Krister Henriksson 070-626 90 44
Lasse Carlsson 010-249 58 56

Västra Götalands län

Rovdjursansvariga:

Nelly Grönberg 0521-60 50 00
Robert Andersson 070-299 54 74

Kvalitetssäkrare:

Jimmy Carlsson 070-513 57 46
Kent-Åke Gustavsson 0706-27 30 27
Göte Johansson 070-232 24 02
Gillis Persson 0733-78 99 18
Benny Nilsson 070-330 06 52
Daniel Gök 0733-31 24 24
Hans Hellman 070-527 66 55
Tommy Berglund 070-354 92 12

Besiktningsmän tamdjur:

Bertil Andersson 070-432 04 23
Tommy Berglund 070-354 92 12
Hans Hellman 070-527 66 55
Gillis Persson 0733-78 99 18
Stefan Lindell 070-290 45 07
Göte Johansson 070-232 24 02
Jimmy Carlsson 070-513 57 46
Benny Nilsson 070-330 06 52

Östergötlands län

Rovdjursansvarig:

Thomas Modin 0705-19 79 99

Kvalitetssäkrare:

Lars Larsson 070-591 65 99
Conny Johansson 070-677 82 04
Benny Amberin 070- 604 0763

Besiktningsmän tamdjur:

Lars Larsson 070-591 65 99
Conny Johansson 070-677 82 04

Stora rovdjur i södra Sverige

Foto:

Varg och lodjur: Magnus Erlander.
Kungsörn: Lars Peterson.
Spår: Linda Andersson och Åke Aronsson
Slagna byten: Tommy Berglund

Grafisk form:

Jens Mattsson - Länsstyrelsen i Jönköping

Tryck:

Danagårds grafiska

Upplaga:

20 000 exemplar

Papper:

150 gr Maxi Silk

Fler exemplar av den här informationsbroschyren kan beställas ifrån respektive läns rovdjursansvariga.

Länstyrelserna
